Latina şi importanţa ei pentru realizarea unei exprimări literare

THEODOR HRISTEA
Facultatea de Litere
Universitatea din Bucureşti

„Vom face pentru limba latină în ţară la noi
tot ce ne este cu putinţă" (M. EMINESCU).

I. CONSIDERAŢII PRELIMINARE

1. De multă vreme, sunt stăpânit de convingerea că un vorbitor insuficient familiarizat cu vocabularul esenţial şi cu structura gramaticală a limbii latine este, într-o măsură mai mică sau mai mare, un om insuficient de cultivat din punct de vedere strict lingvistic. Aşa cum *cultura generală* este de neconceput fără componenta ei *lingvistică*, la fel şi aceasta din urmă este de neimaginat fără cunoştinţe măcar elementare de limbă latină. Deşi următoarea afirmaţie va părea, probabil, şi mai şocantă, mă grăbesc să adaug că, în ceea ce mă priveşte, nu-mi pot reprima un sentiment de sincer şi profund regret constatând greşeli de exprimare izvorâte din insuficienta cunoaştere a latinei chiar la unii lingvişti şi filologi, precum şi la profesorii de limba română aparţinând cu precădere generaţiilor mai tinere. Într-o situaţie similară se mai află diverşi *cercetători ştiinţifici*, unii *medici, jurişti, ingineri, istorici, economişti, matematicieni, informaticieni, oameni de teatru şi de litere*, la care se adaugă un număr apreciabil de înalţi *funcţionari publici*, de *oameni politici* (adeseori prestigioşi), de *gazetari* şi *alţi publicişti* (nu întotdeauna dintre cei mai obscuri), precum şi de *reprezentanţi ai Radioului şi ai Televiziunii*, adică ai instituţiilor care au cel mai puternic impact asupra marelui public. Starea aceasta de lucruri se explică destul de uşor şi nu cred că e cazul să ascundem ori să negăm adevăruri de ordinul evidenţei.

2. După părerea mea, totul se desfăşoară pe fondul unui proces mai larg de îngrijorătoare ***deculturalizare***, aproape imposibil de frânat în momentul de faţă. Într-o oarecare măsură, acest dureros proces trebuie pus pe seama calităţii mai mult decât discutabile a învăţământului nostru preuniversitar, susceptibil de multe obiecţii, printre care, personal, nu mă sfiesc să includ şi *regretabila subestimare a filologiei clasice*, în general, şi a latinei, în special.

Îmi aduc bine aminte că, după reforma învăţământului din 1948, mi-a fost dat să aud de nenumărate ori că latina nu mai prezintă aproape nici o importanţă, întrucât constituie, de multă vreme, ceea ce ne-am obişnuit să numim o *limbă moartă*. Din cauza acestei concepţii, care stăpâneşte încă minţile celor mai mulţi români, din cauza modului nu prea atrăgător şi prea puţin pragmatic în care a fost întotdeauna predată, precum şi din cauza structurii ei gramaticale realmente complicate, latina a fost, mai întâi, scoasă din rândul disciplinelor considerate, altădată, importante, iar apoi a fost definitiv marginalizată în cadrul sistemului nostru de învăţământ preuniversitar. Următoarea

BDD-V3917 © 2003 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:19 UTC)

lovitură a primit-o această disciplină după ce s-a admis ca ea să fie predată chiar de către profesorii de limba şi literatura română, dintre care mulţi erau absolvenţi ai secţiei „fără frecvenţă" ori ai fostelor şi faimoaselor institute pedagogice din Capitală şi din mai multe oraşe provinciale. Încăputâ adeseori pe mâna unor oameni fără suficiente cunoştinţe de specialitate şi lipsiţi de experienţa necesară în predarea acestei limbi dificile, latina şi-a pierdut aproape orice prestigiu atât în ochii elevilor, cât şi ai întregului corp profesoral. Reducerea drastică a numărului de locuri rezervate filologiei clasice în facultăţile de limbi străine, desfiinţarea liceelor clasice şi alte măsuri pe care nu le mai amintesc au contribuit şi ele la transformarea latinei într-o adevărată „cenuşăreasă" a învăţământului românesc.

3. Cei care au „decapitat"-o (în calitatea lor de factori decizionali) au pierdut din vedere ori n-au înţeles niciodată că o limbă ca latina nu trebuie judecată, în primul rând şi, eventual, exclusiv ca mijloc de comunicare verbală. Asemenea elinei (sau limbii greceşti vechi), latina este, înainte de orice, purtătoarea unei strălucite culturi clasice, din care culturile moderne s-au inspirat, adeseori, iar, uneori, s-au şi hrănit în mod copios. Şi mai important mi se pare faptul că din latină descind cel puţin zece idiomuri europene, dintre care unele se vorbesc şi pe alte continente, fiind considerate nu numai limbi de cultură şi de civilizaţie avansată, ci şi mijloace de comunicare internaţională. Istoria şi structura idiomurilor romanice şi, implicit, istoria şi structura limbii noastre nu pot fi studiate cu succes şi nici comparate între ele fără o raportare directă şi, adeseori, obligatorie la sursa comună din care provin.

Cineva ar putea să obiecteze că acestea sunt lucruri care îi privesc numai pe specialişti şi că nu există, totuşi, motive suficient de întemeiate pentru a încărca planurile de învăţământ cu studierea unei limbi dispărute. Replica specialiştilor (adică a filologilor clasici, a romaniştilor şi nu, în ultimul rând, a românişţilor) nu poate întârzia şi nici nu poate fi decât una singură: de latină au nevoie nu numai *lingviştii* şi *filologii* noştri, ci şi *istoricii* (îndeosebi *medievaliştii*), apoi *arheologii, teologii, medicii, farmaciştii, juriştii, filozofii, economiştii* şi (într-o măsură mai mică sau mai mare) aproape toate categoriile socioprofesionale, care nu se pot dispensa de termenii vehiculaţi în domeniul lor de activitate.

4. În mod evident şi aproape sistematic se pierde din vedere faptul că cei mai mulţi dintre termenii tehnico-ştinţiifici moderni au rădăcini vechi greceşti şi latineşti, care trebuie bine cunoscute, pentru ca denumirile în a căror structură intră aceste rădăcini să fie corect întrebuinţate. Cum termenii la care fac referire au, de cele mai multe ori, statut de *elemente lexicale internaţionale*, e clar că ei trebuie cunoscuţi şi din punct de vedere etimologic, pentru a nu fi deformaţi, impropriu utilizaţi sau confundaţi cu unele cuvinte din fondul vechi al limbii ori chiar cu neologisme foarte familiare vorbitorilor. Strâns legat de cele spuse acum, aş dori să adaug că, cel puţin în materie de vocabular, majoritatea erorilor de exprimare comise de către vorbitori pot fi puse pe seama insuficientei cunoaşteri a limbilor străine, în general, şi a celor clasice, în special. Regretatul profesor şi academician Alexandru Graur mergea chiar mai departe atunci când afirma că „mai ales la noi", importanţa latinei „este foarte mare şi în prezent", întrucât „cele mai multe greşeli de limbă pe care le fac românii se datorează tocmai necunoaşterii limbii latine"[1)]. Fie şi cu unele rezerve fireşti, cred că putem să subscriem acestei afirmaţii, care multora li se va părea, probabil, cam exagerată. În sprijinul ei vine însă întregul material faptic pe care l-am adunat

BDD-V3917 © 2003 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:19 UTC)

îndeosebi din presa scrisă şi audiovizuală şi din care numai o parte va fi folosită în expunerea care urmează.

II. ACCENTUĂRI GREŞITE ŞI NERECOMANDABILE

1. În cadrul acestui prim capitol voi discuta o serie de cuvinte, expresii şi nume proprii latineşti greşit accentuate, precum şi câteva neologisme româneşti, care sunt exclusiv ori în primul rând un produs al influenței latine savante. Deplasările de accent se explică prin *analogie* cu alte structuri accentuale mai bine reprezentate în limba actuală, prin binecunoscuta *tendință de regresiune* a accentului românesc,[2)] măcar în unele cazuri prin influența altor limbi de cultură şi, nu în ultimul rând, prin faptul că cei care întrebuințează cuvinte şi expresii latineşti nu ştiu exact cum „sună" ele în limba din care provin. Mai ales în măsura în care această cauză este primordială, problema în discuție devine interesantă şi importantă asemenea oricărei chestiuni de cultură lingvistică. Fără a intra în detalii, precizez că, uneori, două sau chiar trei cauze pot provoca o deplasare de accent, însă mai important decât acest lucru mi se pare să subliniez, de fiecare dată, ce este corect sau incorect în raport cu norma ortoepică în vigoare şi ce este mai puțin greşit, aşadar pur şi simplu *nerecomandabil*.

2. Dintre neologismele împrumutate din latină şi înregistrate în dicționarele noastre uzuale unele nu mai păstrează accentul latinesc originar nici chiar atunci când acesta coincide cu cel din franceză şi din italiană. Este cazul lui ***antíc***, pentru care se poate admite o etimologie multiplă şi pe care tot mai mulți vorbitori îl pronunță *ántic*, deşi în latină există *antíquus,* în franceză *antíque* şi în italiană *antíco*. Faptul că, în cazul de față şi în altele, vorbitorii preferă accentuarea paroxitonă celei oxitone ne dă dreptul să considerăm că îndepărtarea de norma ortoepică în vigoare (pentru care vezi DOOM, DEX_2 etc.) este cel mult nerecomandabilă, însă nu şi condamnabilă. Eminescu însuşi folosea atât varianta *ántic* (în rimă cu *romantic*), cât şi forma literară *antíc* în funcție de necesitățile versificației.[3)]

Mai puțin complicate mi se par lucrurile în cazul lui ***módic*** (< lat. *módicus*), care, folosit cu referire la sume şi valori băneşti, înseamnă „mic, modest, neînsemnat". Cunosc intelectuali şi chiar lingvişti care pronunță *modíc* sub influența fr. *modique* şi care, în felul acesta, îi găsesc abaterii în discuție o justificare de ordin etimologic. În principiu, ea nu poate fi contestată, deşi în DOOM, p. 381 se admite numai rostirea *módic*, pe care, personal, o consider mult mai frecventă şi, într-un fel oarecare, mai conformă cu sistemul accentual general al limbii române. Din cauză că noi preferăm accentuarea paroxitonă (adică pe silaba penultimă), pe de o parte, iar, pe de altă parte, pentru că foarte multe neologisme au, într-adevăr, etimologie multiplă, s-a ajuns la dublete accentuale de felul lui *anátemă* şi *anatémă, apéndice* şi *apendíce*, *calcár* şi *cálcar, infím* şi *ínfim, íntim* şi *intím* sau *profésor* şi *profesór*, acceptate chiar de normele ortoepice în vigoare. Mai ales în DOOM se admit adeseori două accentuări, văzându-se în ele un anumit gen de *variante literare libere*.[4)]

BDD-V3917 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:19 UTC)

3. În următoarele cazuri, pledez, totuşi, pentru accentuarea originară latinească,[5)] fără a pierde din vedere că unele dintre neologismele pe care le citez au etimologie multiplă:

ácvilă, nu *acvílă* (cf. lat. *áquila*),
crepúscul, nu *crepuscúl* (cf. lat. *crepúsculum*),
fáctor, nu *factór* (cf. lat. *fáctor-oris),*
fúrie, nu *furíe* (cf. lat. *fúria),*
lectícă, nu *léctică* (cf. lat. *lectíca* < *lectus* („pat"),
legítim, nu *legitím* (cf. lat. *legítimus*),
marítim, nu *maritím* (cf. lat. *marítimus),*
matúr, nu *mátur* (cf. lat. *matúrus,* it. *matúro),*
minúscul, nu *minuscúl* (cf. lat. *minúsculus),*
oficínă, nu *oficină* (cf. lat. *officína,* fr. *officine*),
páuper, nu *paupér* ca în DOOM, s.v. (cf. lat. *páuper, -eris),*
penúrie, dar şi *penuríe* (cf. lat. *penúria*, dar şi fr. *pénurie),*
precáut, nu *precaút* (cf. lat. *praecáutus),*
proláps, nu *prólaps* (cf. lat. *prolápsus*, dar şi fr. *prolapsus*),
sevér, nu *séver* (cf. lat. *sevérus* şi fr. *sévère),*
subúrbie, nu *suburbíe* (cf. lat. *subúrbium, -ii),*[6)]
tedéum (scurtare din *Te Déum laudamus)*[7)], nu *tedeúm,*
únic, nu *uníc* (cf. lat. *únicus),*
véctor şi ***vectór*** (singurul admis în DOOM, p. 642, col. 2),
víctimă, nu *victímă* (cf. lat. *víctima, -ae),*
vúltur, nu *vultúr* (cf. lat. *vúltur, -ris)* şi multe altele.

Printre neologismele care ar putea să completeze această listă se numără şi subst. ***áfin***, în loc de ***afín*** „rudă", iar (ca adjectiv), „înrudit (genetic sau prin alianţă)" < lat. *affínis* „vecin, învecinat". Ca termen juridic, subst.rom. *afín* înseamnă şi „rudă prin alianţă". E de mirare că unii lingvişti (de obicei mai tineri) nu cunosc forma corectă a acestui neologism, din moment ce vorbesc despre *limbi áfine* (adică înrudite), cum mi-a fost dată să aud de câteva ori. În acelaşi mediu universitar am auzit afirmându-se că adj. ***întâi*** provine din lat. *antanéus* (în loc de *antáneus*) sau că, în 1971, câţiva români luminaţi s-au adresat împăratului Leopold al II-lea al Austriei cu faimosul *Supplex Líbellus Valachorum* (în loc de ***Libéllus***, în care vocala *e* capătă accent, fiindcă urmează după ea o consoană geminată.

4. Tot în lumea lingviştilor şi, bineînţeles, a studenţilor am auzit spunându-se ***confér***, în loc de *cónfer* „compară, apropie, pune alături", care este imperativul singular al verbului *cónfero, -férre* „a purta împreună, a compara". Aici e cel mai potrivit să amintesc şi adverbul latinesc ***ibídem,*** care înseamnă „în acelaşi loc" sau „tot acolo" şi pe care mulţi îl pronunţă greşit *íbidem*, deci cu accentul pe primul *i*. În *Dicţionar al greşelilor de limbă* (p. 46), Al. Graur ne informează că a văzut scris într-o carte chiar ***apud ibidem,*** deşi prepoziţia latinească *apud*, care înseamnă „la", n-ar trebui să se întrebuinţeze, în astfel de cazuri, decât înaintea unui nume propriu de persoană. Într-o

BDD-V3917 © 2003 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:19 UTC)

revistă literară descopăr şi eu o atestare pentru *apud ibidem* (vezi *Luceafărul*, nr. 1400 din 11-III-1989, p. 1, col. 1), ceea ce mă face să cred că mai există şi altele, dar ele nu au fost încă semnalate. Precizez că se poate spune, de pildă, când nu trimiți direct la sursă, apud Densusianu, HLR sau apud Tiktin, DRG etc., dar în nici un caz: *apud DA, apud DEX, apud DLR, apud SCL* ş.a.m.d., cum citim adeseori în unele lucrări de lingvistică. Într-una dintre acestea (cu caracter normativ!) se scrie, în mod sistematic, *apud Îndreptarul*, ceea ce mi se pare cel puțin tot atât de greşit. Într-o altă carte, de data aceasta de psiholingvistică, citesc: „***apud Mots***, 1997, nr. 50". Deşi ar putea părea de prisos, adaug că nu trebuie spus nici *apud „Adevărul"* (cum se scrie în „TIMPUL", nr. 1(363) din 6-12-1998, p. 5, col. 2).

Revenind la problemele de ortoepie, mai semnalez rostirile greşite ***miscellanéa*** (în loc de *miscellánea* „scrieri cu conținut variat") şi ***ad-interím*** în loc de *ad-ínterim* „provizoriu, interimar". Acum câțiva ani (mai precis în seara zilei de 17 aprilie 1995) am auzit rostindu-se chiar la TVR_1, când se transmiteau ultimele ştiri: „însărcinat cu afaceri ***ad interím*** al Siriei la Bucureşti". Tot la TVR_1 am auzit-o pe o fostă prezentatoare de ştiri rostind ***sui-genéris*** (influențată fiind, probabil, de subst. *genéric*). Aceeaşi greşită accentuare a putut fi auzită şi la radio în ziua de 4 ian. 1993 (cu ocazia ştirilor transmise la ora 7,15).

Un alt cuvânt latinesc greşit accentuat este ***ángelus*** „rugăciune catolică în cinstea Bunei-Vestiri". Deşi atât în DOOM, cât şi în DEX_2 (s.v.) acest dublet etimologic al lui *înger* poartă accentul pe prima silabă, în DN_3 şi în NDN (p. 94) el este înregistrat sub forma *angélus* (deci cu accent paroxiton). Greşeala apare corectată în MDN (p. 60, col. 2).

5. Când e vorba de expresii latineşti devenite internaționale, există un motiv în plus să păstrăm accentul originar. Astfel, deşi pronunțăm *catédră* (urmând accentuarea din limba greacă), este obligatoriu să rostim ***ex cáthedra*****,** nu *ex catédra,* cum se aude frecvent chiar în mediul nostru universitar. A vorbi *ex cáthedra* înseamnă „a vorbi pe un ton doctoral, care nu admite replică, deci cu autoritate". Greşit accentuat este şi al doilea element al expresiei ***eiusdem farínae*****,** care înseamnă „din aceeaşi făină"**,** deci la fel de rău". În latină se accentua *farína* (cuvânt care, moştenit în română, a devenit *făină*)**,** aşa că nu există nici un motiv să pronunțăm *eiusdem fárinae***,** deplasând accentul pe silaba antepenultimă. Aici e cazul să notez că se accentuează şi ***restitutio in íntegrum*** (nu *intégrum*), dar n-am auzit încă măcar un parlamentar român rostind în întregime corect această expresie latinească internațională. O singură dată am înregistrat-o chiar sub ciudata formă *restitutio ad integrum*, pentru care e greu de găsit o explicație: „Sentimentul imortalității poate fi zdruncinat de o boală fizică sau psihică, dar poate fi de asemenea refăcut până la *restitutio* ***ad*** *integrum*". Sigură este numai atestarea ei la Paul Cortez, *Echivalențe*, Bucureşti, Editura Eminescu, 1983, p. 96. Citez tot aici şi cunoscutul principiu de guvernare enunțat de Niccoló Machiavelli ***dívide et ímpera*** (adică „împarte sau dezbină şi apoi stăpâneşte"). Utilizate, adeseori, pentru a defini politica Imperiului habsburgic, cele două verbe la modul imperativ sunt accentuate şi *divíde et impéra*, ceea ce este indiscutabil greşit. Tot pe prima silabă cade accentul şi la indicativ prezent, persoana întâi (*dívido* şi *ímpero*), însă nici acest amănunt nu este cunoscut de către toți cei care folosesc cele două verbe în diverse împrejurări.

BDD-V3917 © 2003 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:19 UTC)

6. Câteva observaţii voi face şi în legătură cu accentuarea unor nume proprii latineşti, dar nu înainte de a menţiona că i-am auzit pe unii lingvişti rostind ***Anonýmus Caransebesiénsis*** **),** autorul primului dicţionar bilingv român-latin, care datează de pe la sfârşitul secolului al XVII-lea sau începutul veacului al XVIII-lea. Neologismul *anonim* se accentuează, firește, pe ultima silabă, întrucât a fost împrumutat din franceză (< *anonyme*), însă, când ne referim la autorul necunoscut, dar în mod cert din Banat, al uneia dintre primele noastre lucrări lexicografice, trebuie să păstrăm forma adjectivului latinesc *anónymus* (deci cu accent proparoxiton, asemenea etimonului grecesc mai îndepărtat, care este *anónymos* (format din *an-* „fără" şi *ónyma* „nume").

Dintre numele latineşti propriu-zise notez aici pe cel al scriitorului şi filozofului ***Séneca,*** rostit din ce în ce mai des *Senéca* (probabil şi sub influenţa – deloc justificată în cazul de faţă – a pronunţării franţuzeşti *Sénèque*).

Filologii noştri clasici (cum le spunem tot după franceză)[8)] ne recomandă numai pronunţarea ***Séneca,*** singura acceptată şi în DOOM (p. 686, col. 1). Din păcate, nici din această lucrare şi nici din alte surse suficient de autorizate[9)] nu aflăm, spre exemplu, cum ar trebui accentuat numele celebrului gladiator şi conducător al răscoalei sclavilor, care a fost *Spártacus*. Urmând accentuarea din latină (pentru care pledează şi Al. Graur în *op. cit.,* p. 70), ar trebui să rostim ***Spártacus***, dar mă tem că varianta accentuată *Spartácus* este aproape generală şi nu prea văd ce s-ar mai putea face pentru eliminarea ei.

7. Definitiv impusă şi conformă cu accentuarea care ne convine cel mai mult este şi rostirea ***Venéra***, un nume propriu pe care l-am înregistrat chiar în mediul rural. După părerea mea, în titlul cunoscutei poezii eminesciene *Vénere şi Madonă* ar trebui restabilită şi generalizată în şcoală accentuarea proparoxitonă (adică ***Vénere***). În latină, numele acestei divinităţi sună *Vénus* (genitiv: *Véneris*) şi tot pe prima silabă se accentuează şi it. *Vénere*. De nu ştiu câte ori am auzit, până acum, spunându-se *Venére şi Madonă*, dar nu numai de către elevi şi studenţi, ci chiar de către unele cadre didactice (inclusiv universitare), care ignoră pronunţarea corectă eminesciană. Explicabilă, cred, prin italiană, această accentuare apare chiar în cuprinsul poeziei, nu numai în titlul ei: „*Vénere,* marmură caldă, ochi de piatră ce scânteie". Mai târziu ea va reveni şi într-un memorabil vers din poezia *Împărat şi proletar*: „Sfărmaţi statuia goală a *Vénerei* antice". Este în aceasta o dovadă în plus că accentuarea *Venére* nu e corectă şi nici conformă cu intenţiile marelui nostru poet.

8. În unele emisiuni de radio şi de televiziune sau în transmisiunile din ţară ale unor reporteri, am înregistrat şi accentuări de felul lui: ***Ga-u-déa-mus***, ***Femína***, ***Carítas***, ***Sanítas***, ***Bazilíca***, ***Humanítas*** şi altele de acest fel, care sunt prea inculte pentru a zăbovi asupra lor. În orice caz, cei care pun sub semnul întrebării existenţa unor asemenea pronunţări sunt insistent rugaţi să urmărească, măcar de acum înainte, felul în care se accentuează o serie de neologisme latino-romanice sau chiar „latinisme" propriu-zise. N-am nici o îndoială că, oricât de târziu, se vor convinge de existenţa lor şi n-ar fi exclus să aibă parte de noi surprize cel puţin tot atât de neplăcute.

III. GREŞELI GRAMATICALE

BDD-V3917 © 2003 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:19 UTC)

Unele erori, asupra cărora mă voi opri în continuare, izvorăsc din insuficienta cunoaştere a gramaticii latine aşa cum se predă (ori ar trebui să se predea) în şcoala noastră de cultură generală. În imensa majoritate a cazurilor nu este vorba de chestiuni complicate ori controversate, care, teoretic vorbind, ar putea să-i pună în dificultate chiar şi pe cei iniţiaţi în subtilităţile gramaticale ale acestei limbi. Câteva exemple spicuite, ca de obicei, din presă arată că ne aflăm în faţa unor erori elementare, care puteau fi evitate prin simpla consultare a unui dicţionar bilingv, a unei gramatici de specialitate ori chiar a unui manual şcolar dintre cele uzuale. Neputând aduce în discuţie întregul material de care dispun, o selecţie a faptelor se impune şi în acest capitol chiar dintru început.

1. Cu mulţi ani în urmă, mi-a atras atenţia un articol publicat într-un important cotidian şi intitulat: *Nihil sine Deo, nihil sine* ***Rex*** (cu acest ultim substantiv în cazul nominativ).[10] *Rex* aparţine însă declinării a III-a imparisilabice, iar *sine* este o prepoziţie care se construieşte cu ablativul. Din aceste motive trebuia scris: „Nihil sine Deo, nihil sine *Rege*", la fel cum spunem şi *Nihil sine lege* (nu *lex*, fiindcă tipul de flexiune este acelaşi). Tot cu ablativul se construieşte şi prepoziţia *cum*, aşa că greşesc profund cei care scriu (şi ei sunt foarte mulţi) ***magna cum laudae*****,** în loc de ***laude***. Nominativul acestui substantiv este, în latină, *laus,* genitivul e *laudis*, iar ablativul se termină în *e*, deci *laude*. În mod surprinzător, chiar în DEX_2, se scrie *magna cum laud**ae*** (vezi p. 591, col. 2), iar cel puţin o dată, aceeaşi greşeală apare în *Dicţionar de lingvişti şi filologi români*, Bucureşti, Albatros, 1978, p. 109, col. 1.

O singură dată am întâlnit chiar grafia *summa cum laud**ae***, în care s-a comis aceeaşi eroare izvorâtă din necunoaşterea unei elementare reguli morfologice, dar şi din teama de a nu face, cumva, o greşeală constând în scrierea cu *–e*, în loc de *–ae*, deci un anumit gen de grafie hipercorectă.[11] Constatând asemenea erori atât în presa noastră cotidiană şi periodică, precum şi în scrisul altor intelectuali decât obişnuiţii gazetari, îţi dai seama cât de precare sunt cunoştinţele lor de limba latină şi cât de mult mai avem de învăţat chiar noi, lingviştii şi filologii, din acest punct de vedere. Măcar în parte, la fel trebuie explicată prezenţa aceleiaşi erori la un reputat scriitor şi academician, care scrie: „fără licenţă *magna cum laudae*"[12]

Cu ocazia vizitării unei expoziţii din Capitală a fost înregistrată şi o altă greşeală constând tot în folosirea cazurilor. De astă dată, mă refer la titlul unui tablou botezat după ureche: „**Quo vadis *homine*?**" (în loc de ***homo***).[13] Autorul acestei amuzante erori a avut, desigur, în minte celebrul roman al lui Henryk Sienkiewicz: *Quo vadis*? După cum se ştie, există aici o frază interogativă devenită celebră (*Quo vadis, Domine*?), care a fost rostită de apostolul Petru la vederea chipului, învăluit într-un nor de lumină, al lui Isus Hristos, întâlnit în drum spre Campania. Cele două substantive (*homo* şi *dominus*) nu stau însă pe acelaşi plan, întrucât primul se încadrează în declinarea a III-a imparisilabică (*homo, hominis*), iar al doilea aparţine declinării a doua. Aceasta înseamnă că vocativul lui *homo* este identic cu nominativul, pe când al lui *dominus* primeşte desinenţa *-e*. De aceea trebuia spus: *Quo vadis homo*? (nu *homine*). Este interesant de remarcat că, independent de prof. Lucia Wald (şi cu mult înainte de a-mi fi fost comunicată mie) aceeaşi eroare a fost întâlnită şi de profesorul Ştefan Munteanu într-un articol semnat de către un biolog bucureştean şi publicat în „Revista Învăţământului Superior". Titlul

BDD-V3917 © 2003 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:19 UTC)

articolului este tot *Quo vadis homine*?, iar autorul lui pune în discuție pericolul poluării atmosferice.[14)]

2. Cât de evidentă este ignoranța celor care se aventurează să se exprime latineşte, fără a avea pregătirea necesară, rezultă şi din următorul citat, în care se încearcă parafrazarea cunoscutelor cuvinte ale poetului Juvenal, transformate, ulterior, într-o adevărată deviză a educației fizice: „*Mens sana in corpore sano* s-ar putea parafraza cu un motto modern: ***Dentis sanis in corpore sano***.[15)] Nevoind să spună *Dinți sănătoşi în corp sănătos*, autorul „dictonului" amintit (care, în treacăt fie spus, semnează prof.dr.docent) a comis două erori atât de grave, încât cu greu ar putea fi tolerate chiar unui elev începător în studiul limbii latine: *dentis*, în loc de *dentes* (pl.lui *dens, -ntis*, subst.masc. imparisilabic, folosit în cazul nominativ) şi *sanis*, în loc de *sani* (pl. nominativ al adj. *sanus*, care trebuia acordat în gen, număr şi caz cu subst. precedent). În urma precizărilor făcute, rezultă că este corect (dacă nu vrem să ne exprimăm româneşte): *Dentes sani in corpore sano.*

3. Uneori este încălcată nu numai o regulă gramaticală elementară, ci şi topica modelului latin imitat. Ilustrez acest nou tip de dublă greşeală printr-un citat din scrisul unui profesor universitar (de data aceasta numai doctor, nu şi docent!), care este, în acelaşi timp, şi un cunoscut eseist, istoric şi critic literar: „Au şi poeții, ca şi cărțile, soarta lor. ***Habent poetae sua fatum***".[16)] În citatul reprodus nu este greu să recunoaştem parafrazarea unor celebre cuvinte pe care le datorăm poetului şi gramaticului Terentianus Maurus: *Habént sua fáta libélli* = „Cărțile îşi au soarta lor". Vorbele citate, devenite cu timpul un fel de aforism, sunt desprinse dintr-un context mai larg, pe care îl reproduc după MDE_3 şi după alte surse: *Pro captú lectóris, habént sua fáta libélli* = „Încăpute pe mâna cititorului, cărțile îşi au soarta lor".[17)] Prin analogie cu *Habent sua fata libelli* se poate spune şi *Habént sua fáta poétae*, dar numai respectându-se ordinea cuvintelor din originalul latin parafrazat şi punându-se subst. *fatum* la plural (adică *fata*), singura formă alături de care poate apărea acordat adjectivul posesiv *sua* (pluralul neutru al lui *suum*). Este interesant de remarcat că pluralul lui *fatum* „soartă, destin, fatalitate" a devenit, în cele din urmă, substantiv feminin (*fata*) căpătând sensul de „zână" şi „ursitoare". Acest plural transformat în substantiv feminin (ca şi *facta*, pl. lui *factum*, devenit rom. *faptă*) îl regăsim în structura expresiei invariabile şi internaționale ***fata morgana***, care provine din italiană şi denumeşte un anumit tip de miraj frecvent în regiunile călduroase. Falsa apropiere de ordin genetic între *fata* şi rom. *fată* (lat. *feta*) este produsul celei mai autentice etimologii populare, cum dovedesc, printre altele, şi aceste versuri ale unui foarte talentat şi regretat poet: „Mi-a fost drag pe bărăgane / Să văd *fetele morgane*.[18)]

4. Câteva greşeli de ordin gramatical nu lipsesc nici chiar din textele de lingvistică, ceea ce este nu numai surprinzător, ci şi regretabil. Cu mulți ani în urmă, Al. Graur a atras atenția, cel dintâi, asupra faptului că nu e bine să se scrie ***cf.idem***, deoarece verbul *confer* este tranzitiv şi cere după el un acuzativ (vezi LLR, nr. 1 din 1985, p. 5). Pronumele *idem*, care înseamnă „acelaşi" ar trebui pus, prin urmare, la acuzativ sub forma *eundem*. Şi mai grav e faptul că tot în unele lucrări de lingvistică se scrie, în mod aproape sistematic, ***substantiv singularia tantum*** şi ***substantiv pluralia tantum*** (cu sensul de „substantiv folosit numai la singular" şi, respectiv, la plural). Asemenea exprimări trebuie neapărat evitate, întrucât pluralele latineşti *singularia tantum* şi *pluralia tantum* nu se folosesc corect decât atunci când se referă la mai multe substantive care prezintă una sau alta

BDD-V3917 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:19 UTC)

dintre cele două caracteristici gramaticale amintite. Dacă ne referim la un singur substantiv, care cunoaşte numai forma de singular ori numai pe cea de plural, este normal să spunem şi să scriem *substantiv singulare tantum* şi *substantiv plurale tantum.*

5. În dorința lor de a se exprima latineşte ori de a ne demonstsra cel puțin că nu sunt chiar străini de limba „glorioşilor noştri strămoşi", unii spun şi ***genus proximus*** (în loc de *genul proxim*), care, sub forma greşită amintită, nu mai poate fi asociat cu sintagma *diferență specifică*. În cazul de față, se pierde din vedere ori se ignoră faptul că lat. *genus, -eris* este un substantiv neutru, nu masculin. Prin urmare, şi aici adjectivul trebuie să se acorde în gen, număr şi caz cu substantivul pe care îl determină. De aceea, latineşte ar trebui spus (deşi nu prea e cazul) *genus proximum*, nu *proximus* (care poate însoți numai un substantiv de genul masculin). Cf. şi *proximum iter in Galliam* „cel mai scurt drum spre Galia" (la GUȚU, p. 997, col. 2), unde aceeaşi formă a adjectivului citat este cerută de genul neutru al subst. *iter, itineris* „drum".

Un dezacord cel puțin tot atât de flagrant comite şi un publicist, care scrie într-o revistă de incontestabil prestigiu: „Astfel, putem înțelege că ***homo axiologicum*** reprezintă definiția cea mai cuprinzătoare şi adâncă a ființei umane".[19)] Trecând peste faptul că *axiologicus* pare un latinism fabricat la noi,[20)] el ar fi trebuit acordat cu *homo*, care este un substantiv de genul masculin, iar rezultatul ar fi fost *homo axiologicus*.

6. Din păcate, nu mă pot opri aici cu seria greşelilor gramaticale, dintre care unele sunt şi mai rizibile decât cele citate până acum. Este, mai întâi cazul expresiei ***captatio benevolentia*** (în loc de *benevolentiae*), înregistrată în limba vorbită, de câteva ori sub această formă profund incultă. Profesoara Lucia Wald mi-a semnalat o variantă şi mai agramată, de data aceasta chiar din presa noastră postrevo-luționară. Referindu-se la o discuție pe care un fost prim-ministru a avut-o cu liderii P.N.L.-A.T., un ziarist scria cu mulți ani în urmă: „Dl. Nicolae Văcăroiu i-a întâmpinat cu un *captazio benevolenze*, spunându-le că va sprijini micii întreprinzători..."[21)] Prezentă în scrisul unui ziarist cu nume nemțesc (Peter Sragher), această variantă pe care eu o consider „hipergermană" nu trebuie, în nici un caz, interpretată ca o simplă „scăpare la corectură". Cine nu ştie latineşte şi nici n-a văzut această expresie scrisă nu poate s-o folosească în mod corect, mai ales dacă se lasă influențat de sistemul grafic şi fonologic al limbii germane (cu *ț* redat prin litera *z*, urmată de o vocală). De aceea, în cazul de față, mi se pare mult mai puțin probabilă o influență din partea italienei, unde există, într-adevăr, *benevolenza*, dar lat. *captazio* îi corespunde, în această limbă, *captazione*.

Şi mai elementară, într-un fel oarecare, mi se pare o altă greşeală de ordin gramatical, care a dăinuit multă vreme, deşi nu mă îndoiesc că ea a fost adeseori observată chiar de către unii elevi. Din numărul deja citat al publicației „FORMULA AS", aflăm despre o tânără care „urma pianul la Liceul Enescu şi cânta la corul ***Voces Primavera***" (vezi p. 17, col. 1). Presupun că nu sunt nici primul şi nici singurul care se întreabă de ce acest ansamblu de copii n-a fost botezat *Voces primaverae* (adică „Vocile primăverii"), cu al doilea substantiv la genitiv, cum mi se pare mult mai firesc, presupunând că a existat în latină acest compus.

7. În continuare aş vrea să mă opresc, mai pe larg, asupra unei erori care se extinde tot cu concursul atât de „generos" al unei părți din presa noastră actuală. Mă refer la

BDD-V3917 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:19 UTC)

folosirea adjectivului latinesc ***redivivus, -a, -um*** exclusiv sub forma lui de genul masculin indiferent de genul termenului determinat ori al subiectului propoziției exprimat printr-un substantiv comun sau propriu. Un articol publicat cândva în săptămânalul „CONTRAST", nr. 31 din 1990, p. 8) purta incredibilul titlu: *Redivivus Securitatea*? Ca de obicei, nu intră în discuție conținutul materialelor citate, ci numai forma lor lingvistică, în fața căreia nu putem să rămânem chiar indiferenți. Trecând peste exprimarea jumătate românească şi jumătate latinească, trebuie subliniat că ceea ce impresionează şi în cazul de față foarte neplăcut este greşita folosire a adjectivului *redivivus, -a, -um* „înviat", în a cărui structură nu e greu de recunoscut lat. *vivus* „viu, în viață". La noi se întrebuințează (ori se poate întrebuința) în legătură cu o persoană care revine în actualitate după ce a fost aproape sau chiar definitiv uitată. Prin extensiune şi tot în sens figurat, *redivivus* poate fi folosit şi cu referire la o instituție de felul celei amintite, însă atunci trebuie spus *rediviva*, pentru că *Securitate* este un substantiv de genul feminin. În lucrarea amintită (p. 139), prof. Ştefan Munteanu citează un titlu de articol cel puțin tot atât de ridicol: *Medicina tradițională recidivivus* (vezi „Agenda-Timişoara" din 14 oct. 1994). Voind să atragă atenția asupra reînvierii medicinei tradiționale, autorul respectivului articol a folosit pe ***recidivivus*** în locul lui *redivivus* şi a uitat să acorde participiul-predicat cu subst.feminin *medicină.*

Pentru a nu se crede că exemplele citate sunt cu totul izolate, adaug că şi în nr. 26 (130) din 29 iunie – 5 iulie 1992 al săptămânalului „PANORAMIC" mi-a fost dat să citesc chiar pe prima pagină un alt titlu absolut memorabil: *Sara Montiel...**redivivus*** (în loc de *rediviva*). Fiind vorba de o adevărată revenire în forță a celebrei cântărețe spaniole, elogiile aduse la vârsta de 64 de ani erau, desigur, pe deplin motivate. Titlul articolului frizează însă ridicolul şi cred că mi-ar fi imposibil să-l uit. „Mai de mult am văzut scris undeva *Polonia **redivivus*** (în loc de *rediviva*) şi mi s-a părut uimitor", ne informează Al. Graur în *Capcanele limbii române* (p. 17). Tot aici se citează încă un titlu de revistă care confirmă cele spuse mai sus: *Tropaeum Traiani **redivivus*** (cu forma de genul masculin în loc de neutrul *redivivum*).

Notez, în treacăt, că şi la televizor (pe postul „Antena 1") am auzit spunându-se, în ziua de 8 martie 1998, orele 15,30: „Lumea lui Caragiale *redivivus*". E clar că acest adjectiv tinde, într-adevăr, să se încetățenească în limbă sub forma lui masculină, cum credea şi Al. Graur, care a atras atenția cel dintâi asupra acestei ridicole greşeli încă din anul 1935. (Vezi *Puțină gramatică*, Bucureşti, Editura Academiei, vol. I, p. 166). Că molima folosirii invariabile a lui *redivivus* ia proporții îngrijorătoare o dovedeşte, printre altele, şi un articol mai aproape de zilele noastre, intitulat cât se poate de clar: „Vechea gardă *redivivus*" (în „FORMULA AS", nr. 451 din 12-19-II-2001, p. 17). „Meritul" de a fi pus în circulație o asemenea „inovație" revine în întregime presei de proastă calitate din trecut, continuată, în unele privințe, de cea de astăzi. În mod surprinzător, chiar un cunoscut şi apreciat publicist a fost capabil să scrie în „DILEMA" (nr. 11 din 1993, p. 9, col. 1): „Unde te uiți în lume, asta-i lupta acum între mase şi elite. Lupta de clasă *redivivus*."[22)]

8. Nici expresia ***nomina odiosa*** nu e corect „analizată" din punct de vedere gramatical, deşi sensul ei este, în linii mari, înțeles. De câteva ori am înregistrat exprimări

BDD-V3917 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:19 UTC)

de felul lui: „Asta e *nomina odiosa*”, „Unii îl consideră *nomina odiosa*”, „Înainte de '89 era şi el *nomina odiosa”* ş.a.m.d. Dezacordul e clar şi el se explică prin aceea că pentru mulţi vorbitori lat. *nomina odiosa* însemană „nume odios”, adică „detestabil, care provoacă aversiune” etc. Precum vedem, de astă dată se ignoră faptul că *nomina* este pluralul lui *nomen, nominis* (un substantiv imparisilabic de genul neutru, care, moştenit în română, a devenit *nume*). În chip firesc, adjectivul care funcţionează ca determinant al lui *nomina* se acordă cu el în gen şi în număr, ceea ce înseamnă că *odiosa* este pluralul lui *odiosum* (forma de singular neutru a lui *odiosus*). Prin forma şi sensul lor, *nomina* şi *odiosa* nu se pot referi la o singură persoană, indiferent dacă aceasta este de sex masculin sau feminin. Această precizare se impune, întrucât există şi „părerea” (complet greşită) că *nomina odiosa* ar trebui să se folosească numai în legătură cu o femeie infamă sau măcar antipatică! Cele două cuvinte înseamnă „nume odioase” şi ele au fost întrebuinţate, la început, cu referire la locurile care aminteau de cumplitul război troian. Ulterior (şi prin extensiune) *nomina odiosa* au căpătat sensul de „orice nume care nu trebuie pomenite, întrucât evocă lucruri neplăcute şi provoacă repulsie” (cf. BARBU, p. 98 şi BERG, p. 310).

Închei acest capitol cu ***Audiatur et alteram partem***, care este o exprimare hibridă şi deci greşită, explicabilă prin contaminarea sau încrucişarea a două construcţii, ambele corecte. Ele sunt: *Audiatur et altera pars* (= „Să fie ascultată şi cealaltă parte”) + *Audi alteram partem* (= „Ascultă şi cealaltă parte”). Numai în al doilea caz verbul tranzitiv *audio, -ire* (folosit la imperativ prezent, persoana a II-a sing.) admite după el un complement direct exprimat prin subst. *partem* determinat de adjectivul *alteram* (ambele în cazul acuzativ).

IV. NEOLOGISME DEFORMATE ŞI IMPROPRIU FOLOSITE

1. Un număr şi mai mare de greşeli constau în deformarea sau în folosirea improprie a unor neologisme cu origine latinească (imediată sau mai îndepărtată). Deşi unele dintre ele au etimologie multiplă, ceea ce înseamnă că ne-au venit şi din alte limbi (în primul rând din franceză), le tratez împreună şi le enumer în ordine alfabetică, indicând, de fiecare dată, şi etimonul latinesc, care justifică forma considerată corectă sau literară a acestor împrumuturi neologice. Lista care urmează (şi care este departe de a fi exhaustivă) conţine exclusiv neologisme atestate în presă de două sau mai multe ori sub forma lor greşită sau neliterară:

• ***antedeluvian*** şi chiar ***antideluvian*** (în loc de *antediluvian* < fr. *antédiluvien*, care înseamnă „anterior potopului biblic”, deci „străvechi, preistoric”; cf. lat. *ante* „înainte” şi lat. *diluvium* „potop”);

• ***asteric*** şi ***asterix*** (în loc de *asterisc* < fr. *astérisque* < lat. *asteriscus*, un derivat diminuatival care provine din grec. *asterískos* şi care înseamnă „steluţă”);

• ***convinc̦iune*** (în loc de *convic̦iune* „convingere” < fr. *conviction* < lat. *convictio, -onis* „probă, demonstraţie”, derivat de la *convincere* „a convinge”);

• ***corabora*** (în loc de *corobora* < fr. *corroborer* şi lat. *corroborare* „a întări, a da forţă unei idei sau unui argument”; cf. lat. *cum* „cu” + *robur* „putere, forţă”);

BDD-V3917 © 2003 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:19 UTC)

• ***corijent*** şi ***corijenţă*** (în loc de *corigent* şi *corigenţă*). Primul dintre cele două neologisme provine din lat. *córrigens, -éntis*, participiul prezent al verbului *córrigo, corrígere* „a îndrepta, a corecta". De la *corigent* s-a format, în limba română, *corigenţă* prin substituţie de sufix şi prin analogie cu *absent/absenţă, prezent/prezenţă* etc., în care ambele elemente ale perechii constituie împrumuturi în primul rând din franceză, dar şi din latină.[23)]

• ***divident*** şi ***devident*** (în loc de *dividend* < fr. *dividende* şi it. *dividendo* < lat. *dividendus* „care trebuie împărţit" < *dividere* „a împărţi"). Reţin aici o singură atestare a primei variante, care este, în acelaşi timp, şi cea mai frecventă: „Nu poţi să scapi de răspunderea individuală sub motiv că ai primit instrucţiuni sau *dividente* de la alţii"[23)].

• ***exudat*** (în loc de ***exsudat*** < fr. *exsudat*, care este extras din *exudation*, iar acesta este lat. *exsudatio, -onis,* derivat de la *exsudo, -are:* „Bine ar fi să faceţi un *exudat faringian* şi analiza USH" îi recomandă chiar un medic unei paciente în „FORMULA AS", nr. 303(10) din 16-23 martie 1999, p. 4, col. 3).

• ***femenin*** (în loc de *feminin* < fr. *féminin* şi lat. *femininus*, un derivat de la *femina* „femeie"). Deformarea adj. neologic *feminin* se produce sub influenţa subst. *femeie*, continuatorul lat. *familia*;

• ***funerarii*** (în loc de ***funeralii*** < fr. *funerailles* < lat. ecleziastic *funeralia*, pl. neutru de la adj. *funeralis* „funebru, de *funeralii*"). Sub influenţa lui *funerar* din aceeaşi familie etimologică, *funeralii* se transformă adesea în *funerarii*: „Fabrici şi uzine s-au oprit câteva minute în ziua *funerariilor"* (vezi „ADEVĂRUL", nr. 2417 din 5 martie 1998, p. 9, col. 1).

• ***genoflexiune*** (în loc de *genuflexiune* < fr. *génuflexion* < lat. medieval *genuflexio, -onis,* compus din *genu* „genunchi" + *flexio* „îndoire"). Varianta *genoflexiune* se explică, măcar în parte, prin reacţia de tip hipercorect faţă de frecventa închidere a lui *o* la *u* (ca în: *avucat, cumpanie, maiur, majur etc.)*.

• ***inopinant*** (în loc de *inopinat*< fr. *inopiné* şi lat. *inopinatus* „neaşteptat, neprevăzut"). Varianta relativ frecventă *inopinant* se explică prin analogie cu numeroasele adjective şi substantive terminate în *-ant*: „Controalele, cum ştiţi, sunt numeroase şi *inopinante"* (afirmă o mare sportivă în „ADEVĂRUL", nr. 2607 din 16 oct. 1998, p. 12, col. 4).

• ***inoportuna*** (în loc de *importuna* < fr. *importuner*, un derivat de la adj. *importun* „care jeneză sau deranjează", împrumutat, la rândul lui, din lat. *importunus* „greu de abordat" sau „de acces dificil"). Verbul *importuna* este deformat, prin etimologie populară, sub influenţa adj. *inoportun.*[25)]

• ***juristconsult*** (în loc de *jurisconsult* < fr. *jurisconsulte* şi lat. *jurisconsultus* „priceput în drept"; cf. lat. *jus, juris* „drept" şi *consultus* „cunoscător, priceput, abil, versat"). Sub influenţa lui *jurist*, unii scriu şi *juristul consult* (în loc de *jurisconsultul*, forma corectă cu articol definit a acestui compus).

• ***oprobiu*** (în loc de *oprobriu* < lat. *opprobrium* „necinste, ruşine, dezonoare"; cf. şi fr. *opprobre*, care are aceeaşi origine). Varianta neliterară *oprobiu* se explică prin simplificarea grupului consonantic *br* şi prin fenomenul disimilării consonantice totale constând în suprimarea unuia dintre cele două sunete identice. Pentru o atestare a

BDD-V3917 © 2003 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:19 UTC)

variantei neliterare, vezi „COTIDIANUL", nr. 269(2314)din 26-III-1999, p.2, col.7, unde se vorbeşte despre minoritatea albaneză „supusă *oprobiului* internaţional".

• ***paleativ*** (în loc de *paliativ* < fr. *palliatif*, explicabil prin lat. medieval *palliativus;* varianta foarte răspândită *paleativ* se explică atât printr-o disimilare vocalică după formula *i-i* > *e-i*, cât şi prin hipercorectitudine, constând în reacţia faţă de obişnuita închidere a lui *e* la *i*;

• ***percepte*** (în loc de *precepte*, pluralul lui *precept* < fr. *précepte*, al cărui etimon este lat. *praeceptum* „învăţătură, recomandare, normă, regulă" – supinul transformat în substantiv al verbului *praecipio, -ere* „a recomanda, a sfătui, a da lecţii, a învăţa pe alţii" etc.);

• ***repercursiune*** (în loc de *repercusiune* < fr. *répercussion*, împrumutat, la rândul lui, din lat. *repercússio, -ónis*, slab atestat cu sensul de „reflecţie a luminii"; varianta incorectă *repercursiune* se explică prin propagarea consoanei *r* sau chiar prin influenţa mai cunoscutului *curs*):

• ***revindecare*** (în loc de *revendicare*, infinitivul substantivizat al verbului *revendica* < fr. *revendiquer* sau chiar un reflex în limba română al fr. *revendication*; varianta *revindecare*, explicabilă prin influenţa lui *vindeca*, este simţită ca incultă);

• ***ventrilog*** (în loc de *ventriloc* < fr. *ventriloque*, iar acesta din lat. (rar atestat) *ventriloquus* „care vorbeşte din stomac"). În structura acestui compus recunoaştem două cuvinte latineşti care sunt: *venter, -ntris* „stomac" şi *loquor, loqui, locutus* (sau *loquutus) sum* „a vorbi". Ventrilocul este, aşadar, „persoana care poate rosti unele cuvinte fără a mişca buzele şi cu o voce înăbuşită, ce pare a veni din abdomen". Varianta *ventrilog* (înregistrată în DLR şi în DEX_2, s.v.) nu poate fi considerată o etimologie populară, cum a fost ea explicată invocându-se confuzia cu acele compuse care au în partea a doua elementul de origine grecească *-log*.[26)] În mod evident, modificarea formală în discuţie este un caz tipic de analogie *lexicală* (sau „lexicologică", în terminologia mult mai puţin potrivită a lui J. Marouzeau şi Maurice Grammont). Şi aceasta pentru că transformarea lui *ventriloc* în *ventrilog* n-a fost determinată de un singur „element inductor" (sau provocator de etimologie populară), ci de o întreagă serie paradigmatică sau „grup asociativ", cum ne-am obişnuit să-i mai spunem după Ferdinand de Saussure.

2. O discuţie şi mai detaliată merită adjectivul ***intrepid*** cu numeroasele lui variante, dintre care cea mai cunoscută este *întrepid* (înregistrată numai în DA, tom. II, p. 830, col. 1). Aşa cum arată şi accentul cuvântului, etimonul imediat al acestui adjectiv este fr. *intrèpide*, care înseamnă „îndrăzneţ, curajos, cutezător sau temerar". În franceză *intrèpide* este un împrumut din latină, unde *intrépidus* e format cu ajutorul prefixului *in-* de la *trepidus* „care tremură, care este fricos". Cine ştie că a existat în latină acest adjectiv (cu sensul amintit) şi ştie, de asemenea că *in-* este un prefix negativ va înţelege uşor că derivatul *intrépidus*, format în mod corect, nu poate să însemne decât „care nu tremură, care nu este fricos". De aceea am fost foarte surprins constatând că într-o lucrare de cultivare a limbii române ni se recomandă să scriem şi să pronunţăm *intreprid*, fiindcă acest adjectiv ar proveni din lat. *intrepridus*.[27)] Or, un asemenea derivat n-a existat în latină şi nici n-ar fi putut să existe, din moment ce al doilea *r* al bazei derivative nu se justifică etimologic. Că aceasta este realitatea ne-o dovedesc şi celelalte neologisme care aparţin aceleiaşi familii etimologice. E vorba de *trepida* (în latină *trepido, -are*, format tot

BDD-V3917 © 2003 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:19 UTC)

de la *trepidus*), apoi *trepidație* şi *trepidant*, în a căror structură constatăm, de asemenea, un singur *r* atât în română, cât şi în celelalte limbi europene care folosesc neologismele citate.

Revenind la *intrepid*, menționez că în limba vorbită, în presa cotidiană, în diverse publicații periodice sau chiar în unele opere beletristice am întâlnit următoarele variante ale acestui adjectiv: ***întrepid*** (deja citat şi explicabil prin românizarea prefixului *in-*), ***intreprid*** (în care a avut loc propagarea consoanei *r* spre sfârşitul cuvântului), ***întreprid*** (în care constatăm atât românizarea prefixului *in-*, cât şi propagarea lui *r*) şi chiar ***întreprind*** (cu pluralul *întreprinzi*), rezultat în urma apropierii lui *intrepid* de verbul *a întreprinde* printr-o adevărată etimologie populară. Aceasta a schimbat atât forma, cât şi sensul adjectivului în discuție, devenit acum un sinonim al lui *întreprinzător*: „O cerință esențială pentru ridicarea unor generații de cercetători *întreprinzi* şi pasionați în munca ştiințifică o constituie stimularea schimbului larg de opinii.[28)] Şi Al. Graur spune că a auzait forma *întreprind*, iar pentru a o explica invocă tot falsa „legătură etimologică cu *a întreprinde"* (vezi *op. cit.,* p. 41). Nici unii scriitori importanți nu sunt prea lămuriți în ceea ce priveşte forma şi sensul lui *intrepid*, pe care îl scriu şi ei când *întrepid*, când *intreprid*, pentru că nu ştiu exact de unde vine şi cum este el format în limba latină.[29)]

3. Deşi a fost adeseori criticată şi chiar ridiculizată, rostirea ***intinerar*** (în loc de *itinerar*) n-a dispărut nici ea din scrisul şi mai ales din exprimarea orală a multor semidocți. Împrumutat din franceză (*itinéraire*), dar şi direct din latină (*itinerarium*), acest neologism are ca rădăcină subst. *iter, itineris*, care înseamnă „drum". Precum vedem, prezența consoanei *n* în silaba inițială *(in*tinerar*)* nu se justifică în nici un fel, dar se explică prin fenomenul anticipării, ca şi prin analaogie cu neologismele care conțin prefixul *in-*. Aceeaşi explicație este valabilă şi pentru varianta (la fel de incultă) ***intinerant***, în loc de *itinerant* < fr. *itinérant*, a cărui rădăcină este, în ultimă analiză, tot lat. *iter, itineris* „drum., cale şi chiar călătorie". În urma acestor precizări, e clar că trebuie să spunem şi să scriem *expoziție itinerantă* (nu *intinerantă*, cum mi-a fost dat să aud pronunțându-se, nu prea demult, la un post de radio privat). După modelul limbii franceze, vom spune, de asemenea, *ambasador itinerant, circ itinerant* şi *bibliotecă itinerantă*, nepierzând din vedere că în latină a existat şi verbul *itinerari* „a călători".

4. În continuare ar trebui să mă ocup de folosirea improprie a neologismelor de origine latino-romanică, însă acestei probleme i-am consacrat un întreg articol, care va apărea în revista „Studii şi cercetări lingvistice". Câteva dintre improprietățile semantice semnalate în acest mic studiu par pur şi simplu din domeniul incredibilului. Mă refer, spre exemplu, la folosirea lui ***torționar*** cu sensul „purtător de torță" sau la întrebuințarea (chiar de către unii lingvişti şi filologi) a lui ***extincție*** ca sinonim al lui *extensiune* în sintagma *extincție semantică*. Din ce în ce mai numeroşi sunt şi cei care văd în neologismul ***summum*** un echivalent semantic al banalului *sumă*, cum rezultă din peste 20 de atestări provenite din cele mai variate surse, dar în primul rând din presa noastră scrisă şi audiovizuală. Lăsându-se prea uşor influențat de limbajul gazetăresc de proastă calitate, chiar un coleg de breaslă ne învață că „fonemele sunt *un sumum* (sic!) de trăsături distinctive şi nondistinctive, îmbinate în mod diferit în fiecare limbă".[30)] Ar fi, desigur, păcat să nu amintesc aici şi de un fost vicepreşedinte al P.N.Ț.C.D., care a putut să afirme că partidul său a revenit la guvernare „după şase *secole*" (în loc de „şase *decenii*")**.** Ziarul

BDD-V3917 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:19 UTC)

„ADEVĂRUL**”** n-a pierdut ocazia de a-i acorda cel mai potrivit şi binemeritat trofeu pentru această gafă lingvistică antologică.[31)]

5. Când e vorba de întrebuinţarea unor locuţiuni şi expresii tot de origine latină, acestea sunt şi mai uşor deformate sau impropriu folosite. Astfel, nu constituie pentru nimeni o noutate grafia şi rostirea ***status quo*** (în loc de *statu quo*) şi nici pronunţările ***în extremis*****,** ***în extenso, în corpore*** sau ***în vitro*** şi ***în vivo*** (cu românizarea, neacceptată de normele ortoepice în vigoare, a prepoziţiei latineşti *in*). Şi mai grav mi se pare faptul că mulţi vorbitori întrebuinţează anumite expresii latineşti fără să le cunoască adevăratul lor sens. Mă refer, printre altele, la ultimele două locuţiuni adverbiale citate, care sunt nu numai uşor deformate, ci şi întrebuinţate atunci când nu trebuie şi cum nu trebuie. În termeni strict etimologici *in vitro* înseamnă „în sticlă”, adică „în afara organismului uman” sau – altfel spus – „în condiţii de laborator”. Explicabilă prin lat. *vitrum, -i* (care înseamnă „sticlă, cristal”), această locuţiune se foloseşte numai în legătură cu unele procese biochimice sau fiziologice experimentate în mediu artificial. Adeseori se vorbeşte, spre exemplu, de *fecundaţie in vitro***,** care se opune *fecundaţiei in utero* (adică realizată în interiorul organismului matern). Experienţelor *in vitro* li se opun aşa-numitele experienţe *in vivo* (adică „în organismul viu” sau – şi mai clar spus – „în interiorul unui organism viu” (animal ori uman). Acum câţiva ani, redactorul unei emisiuni lingvistice televizate, voind, probabil, să ne arate cât este el de cult, spunea că limba ca mijloc de comunicare „trebuie studiată *in vivo,* adică „pe viu”, cum s-ar spune într-un limbaj nu prea ştiinţific, însă lipsit, în orice caz, de ifose latiniste şi mai ales latinizante. Întrebuinţarea „după ureche” a unor expresii străine şi, în particular, latineşti ar putea constitui singură obiectul unei comunicări dintre cele mai interesante şi mai instructive, pentru care am adunat deja un foarte bogat material faptic în special din presa actuală.

V. CONFUZII PARONIMICE

Multe confuzii paronimice au loc, cel mai adesea, tot din cauza precarelor cunoştinţe de limbă latină. Astfel, numai cine nu este deloc atent la felul de a vorbi şi de a scrie al semenilor noştri n-a observat că radioul, televiziunea şi presa scrisă cotidiană se află de câţiva ani într-o adevărată competiţie privind greşita întrebuinţare a verbului ***infesta*** (căruia i se atribuie sensul mai vechiului şi mai cunoscutului *infecta*). Din presă, în primul rând aflăm că „cimpanzeii *au infestat* omenirea cu SIDA”, că zeci de persoane „consumă carne şi peşte *infestat*”, că s-au descoperit noi cazuri de vite *infestate* cu sindromul vacii nebune” ş.a.m.d. Verbul *a infesta* provine din fr. *infester*, iar acesta din lat. *infestare*, a cărui bază derivativă este adj. *infestus*, care înseamnă „ostil, duşman sau duşmănos”. În latină, *infesto, -are* avea, în primul rând, sensul de „a ataca, a cotropi”. De aceea Dicţionarul Academiei îi atribuie lui *infesta* sensul de „a pustii prin năvăliri, incursiuni şi acte de brigandaj.” (vezi DA, s.v.). Cât priveşte fr. *infester*, acesta este considerat un sinonim al lui *ataca, năvăli, invada, devasta, pustii* şi *hărţui* (toate acestea fiind verbe prin care se denumesc acţiuni săvârşite de duşmanii invadatori). În nici o limbă romanică sau germanică *infesta* nu se întrebuinţează cu sensul paronimului *infecta*, iar lucrările normative ale lb. franceze atrag chiar atenţia în cazul lui *infester*: „Ne pas

BDD-V3917 © 2003 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:19 UTC)

confondre avec *infecter*" (vezi ROBERT, s.v. *infester*). Noi însă am început să confundăm nu numai pe *infesta* cu *infecta*, ci şi pe ***reflua*** cu mai cunoscutul ***refula***, utilizat, în primul rând în terminologia psihanalitică, unde are sensul de „a respinge din domeniul conştientului în subconştient imagini, dorinţe, reprezentări, idei sau tendinţe neplăcute care contrazic conştiinţa morală a individului" (vezi DEX_2, s.v.).

Împrumutat din fr. *refouler*, rom. *refula* se întrebuinţează, de asemenea, în tehnică, unde are sensul de „a deplasa ori a împinge înapoi un tren cu ajutorul unei locomotive, apoi a împinge un lichid (utilizându-se o pompă specială), un fluid într-o conductă sau într-un vas ş.a.m.d". Inima noastră, spre exemplu, poate fi şi ea comparată cu o dublă pompă, care aspiră sângele din vene şi apoi îl *refulează* (adică îl împinge) în artere de mai multe ori pe minut. Spre deosebire de *refula*, paronimul *reflua* provine din fr. *refluer* şi din lat. *refluere*, care înseamnă „a curge înapoi, a-şi retrage apele, a se revărsa". Din aceeaşi familie etimologică mai fac parte: *flux, reflux, fluviu, fluent, confluent, influent, influenţă, fluid, fluiditate* şi multe altele, care se reduc la acelaşi trunchi îndepărtat, şi anume lat. *fluo, -ere* „a curge". În urma acestor precizări, e clar că trebuie să spunem: „Din cauza inundaţiilor, apa canalelor *refluează* (nu *refulează*) şi tot aşa: „Din lipsă de presiune, la etajele superioare apa (caldă sau rece) *refluează* (deci „curge înapoi"), nu *refulează*, cum se spune aproape sistematic la televizor. Nu voi pierde prilejul de a sublinia că şi unii medici (nu chiar dintre cei mai iluştri) greşesc atunci când spun şi chiar scriu că, din diverse motive, „sucul gastric hiperacid *refulează* din stomac în esofag sau în cavitatea bucală". Cam aceiaşi medici sau alţii sunt cei care ne recomandă să luăm cina cu minimum patru ore înainte de culcare „pentru a feri esofagul de acţiunea corozivă a sucului acidopeptic ce poate *refula* (în loc de *reflua*) când ne întindem la orizontală."

Tot sistematic sunt confundate sau folosite la întâmplare două adjective împrumutate din franceză şi formate de la aceeaşi bază derivativă. E vorba de ***petrolier*** şi ***petrolifer***. Primul este derivat cu sufixul *–ier* şi înseamnă „de petrol, referitor la petrol" sau „care ţine de petrol". Spunem, de pildă, *produse petroliere, utilaj petrolier, embargou petrolier, industrie petrolieră* (ca şi *carbonieră, minieră* etc.). Spre deosebire de *petrolier,* paronimul *petrolifer* este un compus în a cărui structură intră sufixoidul, falsul sufix sau elementul de compunere *–fer*, care nu reprezintă altceva decât verbul latinesc *fero, ferre, tuli, latum* (aici cu sensul de „a purta, a conţine în sine"). *Petrolifer* înseamnă, aşadar, „purtător de petrol", „bogat în petrol" sau „care poartă în sine petrol brut". Acum devine foarte clar de ce *petrolifer* nu poate intra decât în anumite combinaţii sintagmatice, dintre care citez: *câmp petrolifer* (în franceză *champ pétrolifère)*, *teren petrolifer, regiune petroliferă, bazin petrolifer, strat petrolifer* sau *zăcământ petrolifer* (după fr. *gisement pétrolifère)* etc.

VI. STRUCTURI PLEONASTICE

1. O serie de pleonasme prezente în scrisul şi în exprimarea orală a conaţionalilor noştri se explică, măcar în parte, tot prin insuficienta stăpânire a limbii latine şi, în general, a unor cunoştinţe etimologice elementare. Astfel, chiar un lingvist scrie, în două locuri diferite, ***vorbire orală***, neştiind, probabil, că rădăcina adjectivului *oral* (de

BDD-V3917 © 2003 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:19 UTC)

proveniență franceză) este lat. *os, oris*, care înseamnă „gură”. În mod corect se poate spune *examen oral* (opus celui *scris*) sau – prin opoziție cu *sunet nazal* – se poate vorbi de *sunet oral*, numit astfel, întrucât la articularea lui aerul se scurge numai prin gură. După modelul franțuzesc *par voie orale* vorbim şi noi despre „administrarea *pe cale orală* (sau *bucală*) a unui medicament, dar niciodată nu trebuie spus ***pe cale peroralã*** (cum mi-a fost dat să citesc, cândva, în prospectul care însoțea un medicament românesc). O astfel de greşeală se explică prin încrucişarea celor două locuțiuni sinonime (*per os* + *pe cale orală*), iar construcția hibridă rezultată constituie un alt pleonasm ridicol, pe care nu-l observă decât cei care ştiu că prepoziția latinească *per* (moştenită în limba română) a devenit *pe.*

2. În literatura beletristică, în stilul publicistic şi de câteva ori în limba vorbită a unor intelectuali am înregistrat de asemenea sintagma ***mărinimie sufletească***, în care (tot la o analiză etimologică) descoperim un alt pleonasm din categoria celor pe care, cu mulți ani în urmă, le-am numit *latente* într-un articol special consacrat acestei probleme. Lăsând la o parte faptul că *mărinimia* nu poate fi decât o calitate sufletească, este important de ştiut, că acest compus parasintetic este un calc după lat. *magnanímitas, -atis* şi, eventual, după fr. *magnanimité* (cf. FCLR, vol.I, p.166, unde se înregistrează chiar varianta *m**a**rinimie* cu o structură morfematică mai clară în raport cu modelul străin calchiat). În latină, *magnanimitas* era format din adjectivul *magnus, -a* „mare” + subst. *anima* „suflet”, dar şi „inimă” + sufixul *-itas, -itatis.* Acestuia îi corespunde, în română, *-itate*, însă el a putut fi redat şi prin *-ie*, care are tot o valoare abstractă. Din moment ce în structura lui *mărinimie* recunoaştem rom. *inimă* cu sensul amintit, adăugarea adj. *sufletesc* devine superfluă sau redundantă şi în aceasta rezidă natura pleonastică a sintagmei *mărinimie sufletească.* Comițând o eroare similară, un mare prozator român îl lăuda pe Emil Gârleanu, care înființase „Societatea Scriitorilor Români” şi care era, totodată, directorul Teatrului Național din Craiova, spunând despre el: „Când se va scrie o biografie completă, se va vedea în ce lumină strălucitoare va şedea Gârleanu ca ***animator de suflete***.[32)] Precum vedem, se repetă şi aici noțiunea de *suflet* exprimată nu numai prin acest cuvânt românesc arhicunoscut, ci şi prin rădăcina derivatului *animator* împrumutat din fr. *animateur* (iar acolo din lat. *animator*).

3. Combinând adj. *tânăr* (moştenit din latină) cu subst. *mlădiță* (de origine bulgară şi sârbo-croată), un alt mare scriitor român a realizat şi el o structură pleonastică în următoarea frază, pe care o citez după DLR (tom. VI, p. 743, col. 1): „Merseră o vreme printre cioate de sălcii vechi, din care mănunchiuri de *mlădiță tânără* răsăriseră.”[33)] În vechea slavă, *mladŭ* înseamnă chiar „tânăr”, iar *mlada* este şi ea „ramura tânără care creşte din trunchiul unui copac ori al unei plante lemnoase”. Aceasta fiind situația, rezultă că, în termeni strict etimologici şi mai ales semantici, ***mlădiță tânără*** este un alt exemplu de structură pleonastică, pe care „ochiul” vorbitorului nelingvist nu o vede întotdeauna ori o sesizează, în chip firesc, cu mare greutate. Acest exemplu, la care aş putea adăuga zeci de alte fapte similare, arată până la evidență că pentru recunoaşterea aşa-ziselor „pleonasme latente” sunt, adeseori, necesare cunoştințe de etimologie, în general, nu numai de limbă latină şi de limbi neolatine. În discuția de față nu ne interesează însă decât acele structuri pleonastice care se explică, în ultimă analiză, prin insuficienta cunoaştere a limbii latine dublată, adeseori, de grabă, neatenție, superficialitate, prețiozitate lingvistică

BDD-V3917 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:19 UTC)

şi lipsă de autocontrol în materie de exprimare. Prima dintre cauzele invocate rămâne, desigur, fundamentală în explicarea tuturor greşelilor semnalate până aici, ca şi a celor care urmează. Iată un alt exemplu semnificativ, care provine din revista „SĂNĂTATEA" (nr.4 din aprilie 1984, p. 6, col. 3). Participanţilor la un concurs de iniţiere în estetică şi autoînfrumuseţare li se fac asigurări că vor învăţa, printre altele, cum să-şi îngrijească zilnic mâinile şi „***să epileze părul*** de prisos" (în loc de *să se epileze* sau *depileze*, pur şi simplu). Verbul *a epila* provine din fr. *épiler*, a cărui rădăcină este lat. *pilus* „fir de păr". Când vorbim de *epilare* sau când întrebuinţăm sinonimul *depilare* nu e nevoie de complinirea acestor neologisme (sau a verbelor din care ele provin) prin subst. *păr*, continuatorul normal, în limba română, al lat. *pilus*.

4. În continuare citez o listă de alte pleonasme, pe care spaţiul nu-mi permite să le discut mai pe larg:

a aniversa un nr. de ani (pleonasm adeseori criticat, dar fără nici un succes);

a asigura securitatea (în loc de *a garanta securitatea*). Rădăcina lui *asigura* şi a lui *securitate* este, în ultimă analiză, aceeaşi: lat. *securus* „sigur";

a colabora împreună (Sensul de bază al prefixului *co-* este cel de „asociere", aşa că adverbul *împreună* este aici de prisos)[34)];

a conviețui laolaltă (Prefixul *con-* are aceeaşi valoare şi origine ca şi *co-*, iar *laolaltă* este un sinonim al lui *împreună*, la fel de inutil ca şi acesta);

a coguverna împreună (înregistrat în exprimarea orală a unuia dintre cei mai importanţi politicieni români actuali);

a decapita capete (În structura verbului *decapita* < fr. *décapiter* şi lat. *decapitare* intră subst. *caput,* pl. *capita* devenite, în română, *cap*, pl. *capete*);

a eradica din rădăcini (Verbul de origine franco-latino-italiană înseamnă chiar „a dezrădăcina", „a smulge din rădăcini");

a se interconecta între ele (cu referire la calculatoare; prefixul *inter-* şi prepoziţia *între* au acelaşi sens şi aceeaşi origine: lat. *inter*);

a mulțumi cu gratitudine (Sensul lui *gratitudine*, care înseamnă „recunoştinţă" este inclus în conţinutul semantic al verbului *mulţumi*)[35)];

a opune un veto (în loc de *a-şi exercita dreptul de veto* sau *a uza de dreptul de veto* etc., întrucât lat. *veto* înseamnă chiar „mă opun");

a resimți puternic (după fr. *ressentir fortement*, considerat pleonasm, întrucât prefixul *re-* are aici valoare intensivă, nu iterativă);

a se sinucide singur (care nu are nevoie de explicaţii). În mod surprinzător, acest pleonasm i-a scăpat chiar unui mare şi regretat prozator contemporan, care nu prea excela, totuşi, prin acurateţe stilistică şi lingvistică, în general[36)].

5. Alte structuri pleonastice sunt constituite din combinaţii de două sau trei cuvinte, în care primul element este întotdeauna un substantiv determinat de un adjectiv sau de un alt substantiv precedat de o prepoziţie şi cu funcţie de atribut. Sensul elementului determinant este, de obicei, exprimat de termenul determinat ori amândouă sunt îndeaproape înrudite din punct de vdere semantic, iar, uneori, descind din acelaşi etimon mai apropiat sau mai îndepărtat. Nedispunând de spaţiul necesar pentru explicaţii semantice sau etimologice detaliate, enumer aceste pleonasme în ordine alfabetică,

BDD-V3917 © 2003 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:19 UTC)

precizând că nu toate stau pe acelaşi plan sub raportul frecvenţei şi al importanţei lor. Pentru fiecare dintre ele dispun de cel puţin o atestare sau două din aspectul scris al limbii noastre actuale, în care se constată o adevărată avalanşă de pleonasme, cel mai adesea supărătoare.[37)] Iată numai o parte dintre ele: ***alegeri electorale, alegere opţională, averse de ploaie, bestie sălbatică, bicicletă cu două roate, cadavru decedat, diurnă pe zi, doctor docent*** (rădăcina ambelor neologisme este lat. *doceo, -ere* „a învăţa pe alţii, a instrui"), ***emulaţia întrecerii, escaladare treptată, evoluţie ascendentă*** (adevăratei evoluţii, care nu poate fi decât ascendentă, i se opune *involuţia*), ***fani fanatici*** (primul nu este decât o trunchiere a celui de al doilea, aşa că nu pot fi asociate de această manieră), ***florilegiu antologic*** (*florilegiu* şi *antologie* sunt sinonime), ***greutate ponderală*** (rădăcina adjectivului este lat. *pondus, -eris*, care înseamnă chiar „greutate"), ***întrajutorare reciprocă, întrecere emulativă*** (*întrecere* şi *emulaţie* sunt sinonime), ***jurnal cotidian, manuscris de mână, migrenă la cap, mijloace mass-media*** (lat. *media* este pluralul lui *medium* „mijloc"), ***muncă laborioasă*** (lat. *labor, -oris* înseamnă „muncă"), ***oprobriu public*** (sensul termenului determinat este „dispreţ public"), ***pasaj de trecere, pedeapsă penală*** (rădăcina adjectivului este lat. *poena* „pedeapsă, sancţiune"), ***previziunea viitorului, procent la sută*** (lat. *centum* = „sută"), ***puteri plenipotenţiare*** (care ar trebui înlocuit cu *puteri depline*, după fr. *pleins pouvoirs*), ***restanţe din urmă, salină de sare, sărbătoare festivă, tentativă de încercare*** (rădăcina primului substantiv este lat. *tentare*, care înseamnă, printre altele „a încerca"), apoi ***ziar cotidian*** (după fr. *journal quotidien*) şi o recentă achiziţie, care este ***virilitate bărbătească*** (cf. fr. *virilité* ; lat. *virilitas, -atis*, derivat de la *virilis*, iar acesta de la *vir, viri*, care înseamnă „bărbat").

Multe dintre aceste pleonasme se întâlnesc în exprimarea unor foarte buni profesionişti, care sunt, adeseori, şi intelectuali de indiscutabil prestigiu. Luate împreună cu unele dintre erorile semnalate anterior, ele confirmă justeţea părerii lui Alexandru Graur care, cu mulţi ani în urmă, nu se sfia să afirme că, din păcate, chiar oamenii culţi fac astăzi greşeli „şi poate că în vremea din urmă din ce în ce mai multe" (vezi *Capcanele limbii române*, p. 16).

VII. CONSIDERAŢII FINALE

1. În actualele condiţii, când se simte tot mai acut nevoia unei campanii susţinute de cultivare a limbii literare, cunoştinţele de latină sunt nu numai necesare, ci de multe ori chiar indispensabile. În sprijinul acestei concluzii vin numeroasele şi variatele greşeli pe care le-am semnalat aici şi care nu constituie decât o parte din uriaşul material faptic adunat de-a lungul anilor din presa scrisă şi audiovizuală, din literatura beletristică, din unele texte ştiinţifice (mai ales lingvistice), din stilul juridico-administrativ, precum şi din exprimarea orală a unui mare număr de intelectuali aparţinând celor mai variate categorii socioprofesionale. Este hotărât lucru că, însuşindu-ne măcar noţiunile foarte elementare de limbă latină, vom reuşi să ne exprimăm mult mai corect în propria limbă, pe care mulţi dintre compatrioţii noştri o vorbesc şi o scriu cu erori inadmisibile.

2. După părerea mea, două sunt condiţiile mai importante care ar trebui îndeplinite pentru a putea corecta şi chiar a preveni o bună parte din greşelile generate de insuficienta

BDD-V3917 © 2003 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:19 UTC)

cunoaştere a limbii latine. E vorba, mai întâi, de *reconsiderarea actualei noastre atitudini faţă de această limbă aşa-zisă „moartă”,* a cărei importanţă mulţi nu o înţeleg. În al doilea rând se impune şi *o mai atentă adecvare a studiului latinei la trebuinţele noastre de ordin ştiinţific şi cultural.* Schimbând modul de predare a acestei limbi clasice dificile, ea poate deveni mai interesantă, mai atrăgătoare şi mai utilă în încercarea de realizare a unei culturi lingvistice, iar, implicit, şi de optimizare a procesului de comunicare verbală.

3. Că latina este importantă pentru studiul limbii române, al limbilor romanice şi chiar al lingvisticii generale – toate acestea sunt lucruri cunoscute şi, foarte probabil, unanim acceptate. Mai greu este de înţeles că, în afară de *lingvişti* şi de *filologi*, au nevoie de latină multe alte categorii de profesionişti, care nu pot comunica între ei decât recurgând la termenii utilizaţi în domeniul lor de activitate. Mai ales când aceştia au caracter internaţional, ei trebuie folosiţi în mod corect, ceea ce nu este întotdeauna posibil fără să li se recunoască rădăcinile greceşti sau latineşti.

4. Afirmând că latina ar trebui predată de o manieră mai pragmatică şi mai atrăgătoare am în vedere actualele gimnazii şi licee, nu pe cele *clasice,* care la noi au fost desfiinţate. În eventualitatea că ele ar fi reînfiinţate (măcar în două sau în trei oraşe ale ţării), acestea ar urma să aibă un program relativ dur, stabilit de către specialişti pentru specialiştii în devenire. Deocamdată, în şcoala de cultură generală, accentul ar trebui pus pe *vocabular* şi pe *frazeologie*, nu pe gramatică şi pe traduceri, aşa cum s-a procedat în trecut şi cum se mai procedează chiar în momentul de faţă. În ceea ce mă priveşte sunt profund convins că însuşirea latinei ne ajută, pe de o parte, să evităm greşeli de exprimare dintre cele mai diverse, iar, pe de altă parte, să înţelegem multe dintre subtilităţile şi dificultăţile de ordin lexical ale limbii române moderne şi contemporane. Un argument în sprijinul acestei vechi şi puternice convingeri (pe care mi-am format-o singur după absolvirea unui liceu clasic) găsesc în următoarea afirmaţie pe care tot Alexandru Graur a făcut-o într-un articol intitulat: *Latina în formaţia profesorului de limba română* (publicat în LL, nr. 1 din 1977, p. 108):

> „O singură oră pe săptămână nu poate fi suficientă pentru însuşirea unei limbi şi, mai ales, a uneia atât de grele ca latina. De aceea cred că avea întru totul dreptate regretatul academician Constantin Daicoviciu, care propunea ca, în această situaţie, să se pună accentul pe *vocabular*, nu pe gramatică, făcându-se, pe cât e posibil, legătura între cuvintele româneşti şi originea lor latină”.

În altă parte, acelaşi învăţat spunea că „profesorii de limbi clasice au căzut în păcatul de a le da elevilor impresia că operele autorilor vechi nu sunt bune decât pentru a exercita pe ele declinările şi conjugările.”[38)] De aceea nu prea este de mirare că în special tinerii au rezerve faţă de latină şi că, finalmente, se îndepărtează de această limbă clasică chiar unii dintre cei care se apropiaseră de ea cu cele mai bune intenţii.

5. Dacă sunt bine informat, între timp s-a mai schimbat câte ceva în modul de predare a latinei, dar alte schimbări cu adevărat substanţiale sunt încă de aşteptat şi bine ar fi ca ele să nu întârzie prea mult. În aceasta văd încă o modalitate, deloc neglijabilă, prin care limba celor care au fost, cândva, „cuceritorii lumii” ar putea să-şi redobândească

BDD-V3917 © 2003 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:19 UTC)

măcar o parte din prestigiul pe care l-a pierdut şi pe care îl merită cu prisosinţă. Eforturile pe care toţi ar trebui să le depunem în acest sens mi se par pe deplin motivate nu numai de uriaşa importanţă cultural-ştiinţifică a acestei limbi, ci şi de conştiinţa, încă vie, a apartenenţei noastre la comunitatea lingvistică şi spirituală latino-romanică.

NOTE:

---

[1] Afirmaţia a fost făcută cu ocazia unui interesant interviu luat în sept. 1982 de către Ileana Mihăilă şi publicat mult mai tîrziu în vol. *Alexandru Graur. Centenarul naşterii. Omagiul foştilor elevi şi colaboratori*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2000, p. 76.

[2] Pentru care vezi în special Alexandru Niculescu, *Individualitatea limbii române între limbile romanice* (vol. II), Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, p. 159-173.

[3] Vezi, pentru atestări, *Dicţionarul limbii poetice a lui Eminescu* (sub redacţia lui Tudor Vianu), Bucureşti, Editura Academiei, 1968, p. 34.

[4] Vezi p. VII a „Cuvântului înainte" semnat de Mioara Avram, care este şi redactorul responsabil al lucrării.

[5] Înaintea mea, au făcut-o şi alţii, dar multe dintre pronunţările pe care le-au respins continuă să se menţină sau chiar să se extindă. Vezi îndeosebi Alexandru Graur, *Dicţionar al greşelilor de limbă*, Bucureşti, Editura Academiei, p. 22 et passim.

[6] Probabil că, din cauza frecvenţei asemănătoare, sunt admise în DOOM ambele variante: *suburbíe* şi *subúrbie* (cu varianta de provenienţă latină pe locul al doilea). De cele mai multe ori, principala noastră lucrare normativă admite o singură accentuare, dar nu cred că aceasta este întotdeauna şi cea mai potrivită. Astfel, lui *paupér* (citat anterior şi înregistrat în DOOM, la p. 443), ar trebui să-i preferăm pe *páuper*, cuvânt latinesc recomandat şi de Al. Graur în *op.cit.*, p. 58.

[7] Care înseamnă „pe tine, Doamne, te lăudăm", cum începe un vestit cântec al bisericii catolice.

[8] Deşi ar fi mai corect să-i numim *clasicişti*, pentru a îndepărta orice echivoc.

[9] Mă refer la cele trei ediţii ale *Micului dicţionar enciclopedic* şi la *Dicţionar de pronunţare. Nume proprii străine* de Florenţa Sădeanu (Bucureşti, Editura Enciclopedică Română, 1973 şi 2000). Din ediţiile viitoare ale acestor lucrări şi chiar din DOOM (când se va reedita) cititorii ar trebui să mai afle, printre altele, că numele celebrului conducător al galilor răsculaţi şi înfrânţi de către Caesar se accentuează ***Vercingétorix*** (pentru că *o* e scurt), nu *Vercingetórix* (cum l-am auzit pronunţând pe un profesor universitar de istorie).

[10] Vezi „ROMÂNIA LIBERĂ", nr. 641 din 30-IV-1992, p. 5, col. 3-5.

[11] Pentru această greşeală, vezi „COTIDIANUL", nr. 2589 din 16-II-2000, p.6, col.4: „calificativul suprem de *Summa cum Laudae*". În acelaşi cotidian am citit, cândva, că „Remus Azoiţei va pleca la New York... ca urmare a concursului câştigat în aprilie 1998 cu *Magna Cum Laud**ae***" (vezi nr. 71(2116) din 31-VII-1998, p. 14, col. 1). De remarcat şi scrierea cu majuscule a tuturor cuvintelor care intră în structura acestei expresii laltineşti (inclusiv a prepoziţiei *cum*!).

[12] Vezi „ROMÂNIA LITERARĂ", nr. 24 din 16-VI-1977, p. 24, col. 3. Pentru alte atestări, vezi aceeaşi publicaţie nr. 5 din 2-II-1984, p. 11, col. 4, apoi „ROMÂNIA LIBERĂ", nr. 12139 din 11-XI-1983, p. 4, col. 6 şi „NAŢIONAL", nr. 18 din 5-6-VII-1977, p. 3, col. 3.

[13] Comunicat de prof.univ.dr. Lucia Wald.

[14] Pentru unele detalii şi pentru alte latinisme folosite greşit, vezi Ştefan Munteanu, *Cuvânt şi cultură*, Timişoara, Editura „Amphora", 2000, p. 138-139.

[15] Vezi pentru această enormitate, „TRIBUNA ŞCOLII", nr.93 din 28-IV-1973, p. 14, col. 3.

BDD-V3917 © 2003 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:19 UTC)

[16] În „ROMÂNIA LITERARĂ”, nr. 21 din 22-V-1986, p. 13, col.1.
[17] În afară de MDE_3 (secțiunea „Expresii şi locuțiuni”, p.XIII, col.1), vezi BARBU (p. 188).
[18] Cât de greşit este înțeleasă şi chiar întrebuințată la noi această expresie internațională am arătat pe larg într-un articol publicat în „PRESA NOASTRĂ”, nr. 10-11 din 1979, p. 33-35.
[19] Vezi articolul *Critică şi axiologie* din „ROMÂNIA LITERARĂ”, nr. 44, an 1977, p. 19, col. 2.
[20] Nu l-am găsit inserat în nici unul dintre numeroasele dicționare uzuale avute la îndemână, dar s-ar putea să existe în terminologia de specialitate.
[21] Vezi cotidianul „ADEVĂRUL”, nr. 243 (802) din 11-XI-1992 (articolul: *P.N.L.-A.T. la dl. Nicolae Văcăroiu*).
[22] Este aici încă o dovadă cât se poate de clară că o greşeală pusă în circulație de presă are toate „şansele” de a se răspândi chiar în scrisul oamenilor instruiți şi cultivați.
[23] Variantele neliterare sunt, adeseori, preferate celor corecte şi etimologice sub influența neîndoielnică a verbului *corija* < fr. *corriger* < lat. *corrigere*. Citez un singur exemplu din presa literară: „La acest examen aproape toate instituțiile precarei noastre democrații din ultimul an au rămas *corijente*” (se afirmă în „ROMÂNIA LITERARĂ”, nr. 51-52 din 20 dec. 1990, p. 2, col. 4).
[24] Vezi „CAMPUS” (serie nouă), nr. 1(6) din mai 1993, p. 1, col. 2. Finalul acestei variante se explică prin analogie cu numeroasele neologisme care se termină în *-ent*. Pentru explicarea unei alte variante (care este *devidend*) trebuie să admitem reacția de tip hipercorect față de rostirile cu *i* în loc de *e* (ca în *trin, ficior, fimeie, ginăral, inerva* etc.). Fenomenul disimilării vocalice (după formula *i-i* > *e-i*), ca şi al asimilării vocalice (de tip *i-e* > *e-e*) pot fi, de asemenea, invocate pentru explicarea a două dintre cele trei variante (*devidend* şi *devident*).
[25] Varianta creată prin etimologie populară este atât de frecventă, încât ultimele noastre dicționare (adică DEX_2, NDN şi MDN) fac din *inoportuna* o nouă unitate lexicală aflată în raport de sinonimie perfectă cu *importuna*, ceea ce mi se pare greşit. În DOOM nu a fost înregistrat *inoportuna* şi cred că s-a procedat foarte bine.
[26] Pentru această interpretare, vezi Al. Graur, *Capcanele limbii române*, p.42 (capitolul X, intitulat: „Etimologii populare”). Autorul are însă dreptate atunci când consideră varianta *ventrilog* „destul de răspândită”, semnalându-i existența chiar la un intelectual de talia lui D.I. Suchianu (în *Cinematograful, acest necunoscut*, Cluj, 1973, p. 91).
[27] Vezi N. Mihăescu, *Norme gramaticale şi valori stilistice*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1973, p.19.
[28] Citatul provine din „ROMÂNIA LIBERĂ”, nr. 6459 din 22 iulie 1965, p. 5, col. 6. Cf. şi „*întreprindul* comerciant Octav Minar” (în „RAMURI”, nr. 2(68) din 15 febr. 1970, p. 12, col. 1). Pentru varianta *întrepid* (atestabilă mai ales în sintagma *spirit întrepid*), vezi „CONTEMPORANUL”, nr. 15(1222) din 10 aprilie 1970, p. 1, col. 3.
[29] Pentru o atestare a variantei *intreprid*, vezi, de pildă, Marin Preda, *Viața ca o pradă*, Bucureşti, Editura „Albatros”, 1977, p. 321.
[30] Vezi culegerea *Limbile moderne în şcoală*, Bucureşti, 1970, p.127.
[31] E vorba, desigur, de „Trofeul Gâgă” (vezi cotidianul citat, nr. 2317 din 1-2 noiembrie 1997, p. 2, col. 3).
[32] Vezi Liviu Rebreanu, *Jurnal* (vol.I), Bucureşti, Editura Minerva, 1984, p. 373.
[33] Vezi Mihail Sadoveanu, *Opere* (vol.II), Bucureşti, ESPLA, 1955, p. 199.
[34] Relativ frecvent, acest pleonasm se întâlneşte chiar la Tudor Arghezi (vezi *Scrieri*, vol.25, Bucureşti, Editura Minerva, 1974, p. 9).
[35] Unii spun chiar *a mulțumi cu recunoştință*, care este o formulă la fel de pleonastică.
[36] E vorba din nou de Marin Preda, care în *Delirul* afirmă, la un moment dat, că „Hitler s-a sinucis singur”.

BDD-V3917 © 2003 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:19 UTC)

[37] Câteva au mai fost semnalate, dar nu au fost şi eliminate, din care cauză o nouă intervenție împotriva lor mi se pare absolut necesară. Unele explicații, pe care nu le mai reiau aici, le-am dat în studiul *Inovații lingvistice negative în limba română contemporană*, pentru care vezi volumul colectiv: *Aspecte ale dinamicii_limbii române actuale* (coordonator: Gabriela Pană Dindelegan), Tipografia Universității din Bucureşti, 2002, p. 204.
[38] Citatul provine din volumul *Probleme de gramatică şi stilistică în şcoala generală şi liceu*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1967, p. 134.

Abrevieri

BERG = I. Berg, *Dicționar de cuvinte, expresii, citate celebre*. Ediția a II-a revizuită şi adăugită, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1969.
DA = Academia Română. *Dicționarul limbii române*, Bucureştri, 1913-1948.
DEX$_2$ = *Dicționarul explicativ al limbii române* (ediția a II-a), Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1996.
DLR = *Dicționarul limbii române*. Serie nouă. Bucureşti, Editura Academiei, 1965 şi urm.
DN$_3$ = Florin Marcu şi Constant Maneca, *Dicționar de neologisme*. Ediția a III-a. Bucureşti, Editura Academiei, 1978 şi 1984.
DOOM = *Dicționarul ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române* (Redactor responsabil: Mioara Avram), Bucureşti, Editura Academiei, 1982 şi 1989.
FCLR = *Formarea cuvintelor în limba română* (Redactori responsabili: Acad. Al. Graur şi Mioara Avram), vol. I (*Compunerea*) de Fulvia Ciobanu şi Finuța Hasan, Bucureşti, Editura Academiei, 1970.
GUȚU = G. Guțu, *Dicționar latin-român*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1983.
LL = *Limbă şi literatură.* Societatea de Ştiințe Filologice din Romămnia. Bucureşti, 1955 şi urm.
LR = *Limba română*. Institutul de Lingvistică din Bucureşti. Editura Academiei Române, 1952 şi urm.
MARIAN= Barbu Marian, *Dicționar de citate şi locuțiuni străine*. Ediție revizuită şi completată de Eugen şi Paul B. Marian, Bucureşti, Editura Enciclopedică Română, 1973.
MDE$_3$ = *Mic dicționar enciclopedic.* Ediția a III-a, revăzută şi adăugită. Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1986.
MDN = Florin Marcu, *Marele dicționar de neologisme*, Bucureşti, Editura SAECULUM I.O., 2000.
NDN = Florin Marcu, *Noul dicționar de neologisme*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1997.
ROBERT= *Le nouveau petit Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue Française*, Paris, 1995.
SCL = *Studii şi cercetări lingvistice.* Institutul de Lingvistică din Bucureşti, 1950 şi urm.

BDD-V3917 © 2003 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:19 UTC)

LE LATIN ET SON IMPORTANCE POUR L'ACCOMPLISSEMENT
D'UNE EXPRESSION CORRECTE OU LITTÉRAIRE

(***Résumé***)

En examinant sous rapport linguistique un segment important de la presse roumaine actuelle et en observant également la langue écrite et parlée de nos intellectuels, l'auteur a enregistré beaucoup de fautes d'expression, qui – à son avis – s'expliquent, principalement, par la méconnaissance du latin. L'importance de cette langue classique est capitale surtout dans le processus d'assimilation correcte des néologismes d'origine latino-romane. Les erreurs dépistées sont classifiées en cinq catégories, à savoir: *fautes d'accentuation, fautes grammaticales, néologismes déformés et improprement utilisés, confusions paronymiques et structures pléonastiques.* La conclusion qui s'impose à la fin de cette recherche est que le latin doit être mieux connu et enseigné d'une façon plus pragmatique et plus attractive suggérée par l'auteur dans les *considérations finales* de son étude.

BDD-V3917 © 2003 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:19 UTC)

BDD-V3917 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:19 UTC)